

Ш ы н _____ 2-ги арын 1980 ч. июль 1

КИРЖИЛГЭЗИ ИДЕПКЕЙЖЭЭН

«Социалист Сибири» деп зона айы-биле чуулга делегезин чоокта чаа Барнаулга болуп эрткен. Алаа Тыва-нун чурукчуларын болгаш уран-шөвөрлерин ажал-дары база кирген. Олар бир онзагайлаача-биле көрүкчүлерин сонуургалды хайныктырган.

Тыванын чурукчулары Россиянын культура амды-ралындан, акы-дучма улустарын болгаш наймысчаларын чуулга школаларындан, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринин арга-дуржулганын хайык шигээди алышкан, чогаалды талаш-биле өзүл ооры кесту. Оларын чогаалдык арга-шылаларын калбарган. Анык-лаа, хоочун-лаа чурукчуларын могай-шылал чок дилээшкениже, чогаалдарын бектинге чүтүп турар оларын делегезде ажалдарындан эскерген бис.

Тыванын уран чүтүпүш депшилелгил талаларын үш бөлүккө чарыл болур.

Биринде, чурукчулар коллективде анык чогаалдык күштер немесип турар. Ол черде өөрүнчү болуш-кун, Ында ийн-чаныс-даа эвес, тэрби ажал чаа аттар тыткып келтиркен. Москванын В. И. Суриков аттыг уран-чуулга институтун 70 чылдарын төнтүрүлгө дооскан анык-тар, чогаалдык дилээшкенирел, идеялык чоруп турарлар. Оларын ажалдарын аразыда М. Монгуш-

тун «Кангывай Мерген» дугайында маздырыг тоолдан чураан өнүгүш линографикаларын, иллюстрация-касталгаларын, О. Ондар-оолдун «Бүдүгө-Тайга аңчылары» деп чураан чуулга онзагай ылгалдыг. Оларын кайгызыла-даа хижирлерин сатып-сатканын өндүр чагайын көргүзүшүн оралда-жыр чүтүп бар. Зона айы-биле ол улуг делегезге кир-жир эргеп чаалап алыр дээш Тыванын анык даш чо-нукучулары база багай эвес белеткенен. Ол дээрже Кы-зылдын уран чүтүшүнүн че-риин доозукчулары, дээди өөредилге черлеринин студент-тери, тыва школаларын чу-рулга бөлүмдөрүндүр.

Ийде, национал чакчы-ларын дээш салган ап, на-ционал школанын булулт башкан болгаш онзагай тола хевир-шынчыны шыкымай, аныктар ому улам-нн чаар-тып, экижидип, сайырадып бурунгар башып бар. Даш чо-нукучулары ус-шөвөр анык-тар Д. Дойбуха, К. Хуна, В. Салчак, В. Ооржак, С. Ко-чаа, Э. Баймыл, Е. Толуш, Х. Саая болгаш эскерлерин-даа ажалдарында сюжет болгаш хевир-шынчы талаш-биле-даа онзагай чүтүлөр бар. Олар улуг башкылар Х. Тойбуха, мочою хоочун даш чо-нукучулары М. Черин, Б. Баймылдын болгаш эскерлер-ин-даа арга-дуржулганын шигээди алышкан, оларын чакыг-сүмезин күчөтпөш-шан, чакчыларын чогаалды-

кын шигээшкенин көргүзүп турар. Амдыралдан, аш-өөрүндө хайку өөрөнгалар деп чүве ол-дур! Хоочун сал-галын чурукчулары анык-тарын база-ла деткип, өө-рөндө турары чакыл апгарган. Чакыа, Москвада В. И. Су-риков аттыг чуулга инсти-тутунун доозукчуу, чурукчу И. Салчак байлак арга-дур-жулганын аныктарга дамчы-дып берип чоруту. Оон өөрсөп-чүлери Х. Нарын-оол, Е. Шуклина, Д. Саая болгаш эскерлер-даа боттарынын чаа-чаа солун ажалдары-биле делегелерге киржип турар-лар.

Тыванын «арын» көргүзүп чакылдып хоочун чурукчулар база-ла сатып, тыва амды-ралын тускай онзагайла-чан көргүзүшүн оралдажып чорутураар. Г. Суздалыстын көдээ араттар-биле совет кы-зыгаржыларын найыраалы көргүскен «Эвлек чутаа» деп чуруу, оон Тыванын улустун чогаалчы С. Сарыг-оолдун портретин, Т. Лесертовскийн «Чайлаада концерт», Ю. Курскийн «Тыва-төөгүнүн арманын» деп бөлүк график чуруктары «Социалист Си-бири» делегезге көрүкчүлөр-ин китезгеткени хаара тут-кан.

Тыва чуулга уран чүтүл-де депшилелгил үшкү онза-гай чүтүл бола, моон муру-нда бижым-биле тургускан чакчыларын чаа талант-лар-биле доктаамал байлак-

кын чанында фронтке үдөп турар. Чуруктуу булук өң-дүк чараш.

Чурукчу Саая Сарыг-оол «Кежээлтикей», «Малчынар-даа куда» деп лириктиг пей-зажтан болгаш жанрыг чу-руктардан аягыла, «Рерихтин Төп Азияга экспедициязы» деп төөгү полотнозун биди-лиг чураан, а Владимир Хо-валыг моон мурунда натор-морттар чуруурунга сундулап турганын, ам тематиктиг чуруктар чуруурунга салым-нын көргүзүп, «Ачинин ча-лым чылдары», «Сөөгү ме-дээлер» деп ажалдарын дел-делгелге кирген.

Тыва графиканын чедиш-кын иле болган Иван Куз-нецовтун, Юрий Курскийн, Леонид Спрыгинин зона дел-телгезинге кирген ажалдары төөгү материалдарын эки би-лир-биле факт-барымда-лай шындыг болурунча са-гыш салыр-биле база мер-гежил өзүлдезини талаш-бил-е ылгалып турар.

Зона делегезинге Юрий Ковдатековтун кирген пла-каттар чуулга уран чүтүл-нүн бо хевирини республика-да негептер эгелзизин хер-кичээ Тайын ажал-шынтыг кичи-ажылы романтиканын, партия, курулганын улуг идея-ларын, маалымар чоруту сымволика овор-хевирге делтем көргүзүшүн ылгал-ла белен эвес болбай. Плакат хевир Тывада чаа кедүрүш-күндө келген деп түс дел-телгелде ажалдардан көскү.

Культуранын хай талашы болуру, уран чүтүлүн ажал-бу-ру хевиринин болгаш жан-рынын гармониктиг хөгжүл-дөш культура тургузушкуну-нун депшилге-хөгжүлдезинге кезээде чүтүл көргүзүп бооп келген. Бөгүн ындыг гармония Тыва АССР-де ам-даа долузу-биле тедип алдынаан деп чү-ве зона делегезинден көзүл-ген.

Сибирини өске край, обла-старын талашкычлары ук делегезге театр каасталган-нын уран чүтүлүн, каастала-нын ажал-буру хевиринин ажалдарын, улуг хемээлдиг скульптураларын, дизайн мас-терлерин чогаалдык чүтүл-дөш, өске-даа хевирлерин кал-ба-биле кирген турал, Тыва-нын чурукчулары, ус-шөвөр-лөр ову кылбанын хомадаптыг. Чуулга уран чүтүлүн боту хевирлерин болгаш жанрыг гармониян суугар, деп-лески хөгжүлгө чедип алыры чу-гула. Ынчанга ам беш чыл эртерге болур зона делегез-тинге ову канчаар шигитир-лэ-ни көстү бээр боор.

«Социалист Сибири» деп зона делегезинге тыва 46 чурукчуларын, уран-шөвөр мастерлерин идеялык ки-ришкени — Тыванын бүгү чу-рукчуларын өртүп, улам хей-агт кирип турар.

В. ЧЕРВОННАЯ, искусствоведине кандидат, СССР-нин Чуулга академия-зынын улуг артем ажалда-чы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Теле». Информастыг программа. 10.40—«Эртенга су-ла шимчээшкен». 11.05—Муль-фильмдер программасы. «Ту-манга чарал-дечен», «Элчиги аас-ажына канчаар алып ча-раалык», «Пети болгаш оон өнүгү Феликс». 11.30—«Беш дээрбекти тогузуг». «Доку-менталдыг фильм. 1-ги серия. 13.00—«Камелот концерт». 13.30—«Коргарын бешин би-лей». Документалдыг фильм. 13.50—«Медээлер. 13.55—16.00—«Часар. 16.00—«Медээлер. 16.20—«Кочуушкуну нацио-нал байраалы—хамаарышпас чорукту чаалап алган хунтөгө уткутур. «Кочуушкуну». Ки-нопрограмма. 16.35—Литва ССР-нин ирманы болгаш тыви-шкын Курулганын академия-лык алдарыг улусту «Легуа» акадминистрация компетти. 17.05—«ПТУ-га чүтү чүгөс, канчаар өөредип турармы». Бобруку профессионал-техниктиг уран чүтүшүн шигешкен дугайында. 17.55—«Уртактарга фильм. «Экспериментал учураалар». Хай сериалыг уран-чөп тежизин. 2-ги сериязы «Б» классыг чакчылар.

КЫЗЫЛДАН
19.00—Телемээлер. 19.10—«Часар». 19.40—«Эртенга оодуна онгарал». Телемээлер. 19.55—Телемээлер. 20.10—Часалар.

МОСКВАДАН
20.15—Бөгүн делегейде 20.30—Балет артистерини концертти. 21.00—«Беш дээр-бекти тогузуг». Документал-дыг фильм. 2-ги сериязы. 22.30—«Уе». Информастыг программа. 23.05—01.05—«Дээрбекти угаггыраар». Эста-раалыг программа. Часарда —Бөгүн делегейде деп инфор-мастыг чыгаргыч.

ИЛИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН
19.00—«Амгыктарын адрес-тер». 20.00—«Чурукчуларга-ас» хунт.

КЫЗЫЛДАН
20.15—21.00—«Мун сүмези». Телемээ. 3-нү сериязы.

Моол спортчулар

Олимпиадага белең

МАР-нын Күш-культура болгаш спорт талашы-биле кү-рүвө комитетинин даргазы, тус чурттуг Национал олимпик комитетинин даргазы Гомбин Дамдин Москва Олимпиадага киржип моол спортчуларын дугайында ПМА-нын Улан-Баторда тускай корреспондентина И. Жарскийге мында деп чу-гаалган:

— Олимпиада-80-ге хара тө-дөрүн оралдашкан америк административин болгаш ову дегизип реанисмыг күш-терин дилешишкенирел моол спортчулар, бистин рес-публиканын бүгү ажалдык чоннары шигитирелгил буруу шапкан. Тайбынын болгаш улустар аразынын аймык чок чорутуун дайыштарынын на-ра сатыштыг болгалары буу-раашкына таварышканынга бис хөтөк өөрүп турар бис. Делегейде эң баштайгы со-циалисттик курулганын наймыс-талынга эртер Олимпиада бүгү спортчуларын амдыра-лынга кайгамчыктыг болуш-кун болур болгаш, чакыр-чылыктыг чорудууларын, иллюстрация аныктарын база бүгү кичилерини чорут-тууларынга улуг салымдык болур дээринге чыгыштыг турбас.

Бистин спортчуларымыс Олимпиадаларга 1964 чылдан бээр киржип келген. Олар үш монгун база үш хүлер ме-дальдарын чаалап алганар. Спорттун алдарыг мастерле-ри Х. Баймух, Х. Мухабат, Ц. Дамдин, Д. Тэгэ болгаш өскелер-даа Токюпун, Мюн-хеннин, Мопреальдин олимпик аренааларыга респу-бликанын алдар-адым төлөп-тин-биле камсалашсар.

Делегейин спортчу мар-гыдааларына чедишкенин киржирини магадлалы бол-за спорт шимчээшкенин массалыкка болур. МАРН ТК болгаш МАР чааа күш-культураны база спортту чаа кичилин кичилдеринин чу-гулга чөспөс деп санааш, олар-ны хөгжүлдеринге улуг ки-чээшкенин салым турар.

Бүгү уластуун спартакла-дары, ГТО нормаларын ду-жаарыштыг маргыдаалары, пионерлерин болгаш шко-лачыларын спартаклаалары МАР-да улуг алдар, сурагыч. Чикээ, эртен чылын бүгү улустун 6-гы спартаклаалы-га Моолдун бүгү чурттагы чоноунун 17 хүрү хуузу ки-ришкен.

Бистин чурттуу улуг спорт болуун чедишкенин мас-салаг күш-культура шим-чээшкенин дүрөлөндөдөн ап турар. Спортту мастерле-рини хураадыш калбарыш-шан, бис ылангыя спортту чакыг болгаш хевирлеринге болгаш бистин байдалдары-мыска таарыж хевирлеринге спортчуларын мергежия-ли бидер даш чүгүл хемчег-лерин ап турар бис.

Москва Олимпиадазын Улан-Батор.

Бай-Тайга районуну улус депутаттарын чор-чөс-веттери районуну партия ор-ганизацияларын удуртула-зы-биле ажалдап, чононч материалдыг чагай чо-руун, культуруг дегенде бидер талашы-биле көскү ажалдарын кылды чорудуп турар. Районун деискаарин-де туугу-суулар өзүп, чононч херге-дери улам ханы хан-дырыштын, район деискаарин-де чурттакчыг суулар улам чагайжып, поганчыткыны, чактынын кел чыдар.

Эң ылангыя район төвүнүн чурттакчылары, оон деиска-аринде бидерлерин, албан ор-ганизациялар болгаш хей-шын-тиг организациялар төрөн сууруун чагайжылгалзын-че чүгүл китезгеткенин салым, чагайжылгал ажалын тодар-гай план баугар чорудуп ту-рар. Төдн көдээ Советини де-вискааринге бо чылын 600 ажыг мыштарын, кат-чмис-терин тарып олурткан. Кудум-чуларда чаа-чаа газоннар бол-гаш чектер клубаларын кылдыган. Суурун агитвар-тиралар айы-биле бажыларын чутайлаштып, оларын дам-ты шакетиктер-биле херим-неттинген.

Районун сууларынын, ку-думчуларын, коллективтер де-вискааринин, агитвартираларын болгаш тус-тус өг-бү-лелерин бидик култура дээш чарыкынын түнелди үндүрүп, Төдн суурун Ле-нин, Карл Маркс болгаш Га-рин куумчуларынын байыр-далынга тураскааткан улуг ба-йырдал чоокта чаа Төдн суу-га болуп эрткен.

Ол байырдалга районун бү-гү ажал-агыларын мурна-чыларын аягыла кожазы Барым-Хемчик, Монгун-Тай-га, Чөөн-Хемчик, Эрин райо-нарнын төлөөлери база ки-рип, арга-дуржулганы-биле солукшанар.

Байырдал Ленин кудумчу-зунда Владимир Ильич Ленин-ге тураскаалдыг ажи-дышкыны-биле өгөлөн. Оон ажи-дышкыныга СЭК Бай-Тайга райкомунун бирги се-кретари Д. С. Данзын-оол кы-зыл кожазын үс көсөш, чымылган чоңа байыр чедир-геш, бо шөдү ам Ленин шөдү деп адаар деп чуталааларга, чымылган адыш чаксап, улуг өөрүшкү-маниялыг хүлэп ал-ганнар.

Москва Олимпиадазын Улан-Батор.

Кудумчу байырлары

ЭЖИ ЧАНЧЫЛ

Шынал-та район төвүнүн бо кол шал-уат байыр-чыскаалдарда, чононч демон-страция, митинг артирер эң-не кол хөгүдү чери болур. Улуг Ленинге тураскаал-дын чанында Тыва черини өң-баазын чек-терин, мыштарын тарып олурткан, ал-деаны кылган. Оон чанында районун мурнакчы бидерлеринин, тус-тус ма-лыччыларын хөрөк чуртун аар Хүндү-дел самбыраын каастап турган, кыл-нын ону көргөн чоп магадаан.

Оон соонда чымылган чон «Бай-Тайга» деп чаа партияг ажи-дышкыныне у-лашкан. Партияг ажи-дыг аскап кызыл кожазын райкуускомуну даргазы Н. Б. Тиртык-Бара байырдалыг байдалга үс көсөш, чымылган чонон мыаар кирерине чаалага, олар мыаар үтүк-сокасал чок шуужукшанар. Партияг кирер ажал-сүт биле кааг туткан тыва херөө-же кичиниң статузын уран-шөвөр-биле силбиң кылган. Оон ажи-дыг бир тала-зында беш чуун малдарын, а өске тала-зында беш хевирин аянырын дүрүл-гөш силбиң кылганын, оон каас-чара-жып кичи көргөш, магадаас арга төс. А поган мыштар олурткан партияг дол-ганлар демыр-биле угулаал дугаалаан херимни кылган. А партияг ортуунда каастап-шимеп турган, чараш фонтанын кылган. Оон аккан сүт дээрже дүндүш-тедир аттыгы чыдарын көргө чараш-ла чорду. Кыдыгында Бай-Тайгадан Ада-чурттуу Улуг дайымынга киржип чо-раан эки турачыларга тураскаатып, олар-ны аллеянын тургузуп, ында ажал-буру мыштарын тарааш, оларын хумагалыг

бидерлерин мурнакчыларын, тускай артеминтер даш кал-дыг профессионалы кичилер чурттапай турар дэр. Олар кудумчууун чагайжылгалы-зы, адыг-силки, поганчы-дыгалы, корум-чурун даш улаг-хууун кириштерин ту-рарлар. Иакекелги Төдн суу-рун эң баштайгы кудумчуу—Карл Маркс болгаш эң анык кудумчуларын бирээни Га-рин куумчуларын төгүзүп баш чымылгаларга тамыштыр-ган. Амгы үдө ол кудумчулар Төдн эң-не чагайжылгалы-ган кудумчулар бооп турар.

Район сууларынын ку-думчуларын, агитколлектив-териниң социалист чарыжы-нын түнелдерин үндүрүп, телекчилерге эртерик шап-палдарын «Эң эки агит-коллектив». «Эң эки ку-думчу», «Эң эки чагайжыл-тыгач суур» деп аттарын ты-мыскан.

Оон соонда кудумчу байыр-далынга тураскааткан театр-жыткан солун концерт, аны-бүрү спортчу маргыдаалар бидик дегенде болуп эрткен.

Ол районун ажал-шынчы-нын бистин республиканын өс-ке-даа районнарыга негепте-дип, бай-тайгажыларын бид-дик арга-дуржулганы-биле сол-чуп, оларын эки чаңчылар-ын өөрөнп ап, олардан үле-гер алыры күзептиг.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУНТАРДА: Бай-Тайга аттыг партияг кирер аксынын нини хевирин (үстүндө); эң эки кудумчулар элери; би-чки чаштарын концертин көргүзүп турганы.

Авторнун фотолары.

Тыва АССР-ниң курулуш ажалы ажалы козаканын эр-гежи 1980—1981 өөрдөгө чымылган Иркутскийн учет-кредит техникумунга (түсөк эртен ажалга кассаларына үдөт) ортумак школаларын доозуучуларын хүлэс 8 ая. Техникумун доозуучуларынга бидерлер мергежиян тын-сыр. Техникумга өөрөнүп ку-зүшкөн кирериниң ажалы Тыва Кзыл хоорайга Тыванын Курулганын конгрессинин чакыгач ажал коммиссияга ду-жарыа. Өөрсөп күзүшкөн ду-жарыа эртеринге шылгал-дарынын турар: орус дилге болгаш литературага (сочине-ниг).

Техникумга кирерини күзүш-көн документаларын 1980 чыл-ды август 1-ге чедир чоруд-тур. Тыва АССР-нин курулуш ажал ажалга кассаларын кидирлэр талашы-биле киди-рини чорудар. Адрес: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчуу, 31. Кызыл хоорайдан өске чер-лерде чурттап турарлар до-кументаларын турттап турар черинде төп ажалга касса-рынга дужап болур.

Техникумга кирерини күзүш-көн биринчиинге дараазы-де документаларын кожар. Ар-темин дугайында херөө-же эки жетет. 286 майке. Аж-гар экинчи шимчээшкени, хөг-жыл дептеринде улаа ба-жилга (күш-ажыг стажында-жыларга), 3Х4 см. хөлөгүнүн 4 фото-чуруу.

Редакцияның адреси:

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салымнын талашы-биле өргөдөлгө типографиязы (Кызыл, Шетинки болгаш Кравченко кудумчуу, бажы 33 1)

Кызыл, Шетинки-Кравченко кудумчуу, бажы №3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24.63, редакторнун оралакчыларынын 2-25.24, 2-31.75 харыскалалыг секретарынын 2-23.35, секретариаттын 2-23.35, партияг амырал болгаш совет тургузу кидариянын 2-27.13, пропаганда кидариянын 2-31.75, культура кидариянын 2-23.54, жалаа ажал-агыг кидариянын 2-21.47, улустур кидариянын 2-31.75, чаага кидариянын 2-41.27 информация кидариянын 2-20.60, корректорларынын 2-27.41, бухгалтериянын 2-12.45, солун келбей барганда 2-32.75 телефоног доктаар.

Тираж 17866. Чыгыш № 1720.

СОЛҮН НЕДЕЛЯДА 6 КИТАПҮНЕР

ТС-04329.